

rän. Jo tämän asian perusteellinen selvittäminen toisi hotelli- ja ravintola-alalle tärkeän ratkaisun lähemmäksi toteutumistaan. Sen askeleen ottaminen vaatii päättäväisiä toimenpiteitä Alkolta ja matkailumarkoista sekä palvelujen työllistävästä vaikutuksesta kiinnostuneiden ministeriöiden ja poliitikkojen taholta.

Jorma Latvus

Perhe ja parisuhde vai . . .

Kirjoitukseni on poleeminen kannanotto suomalaiseseen perhe- ja parisuhdetutkimukseen.¹ Tarkoitukseni on osoittaa, että tähänastinen tutkimus katkaa vain osan miehen ja naisen suhteiden kentästä rajoittuen pelkästään sen stabiileimpiin ja konkreettisimpiin muotoihin: perheeseen ja parisuhteisiin avio- ja avioliitossa. Kommentoin aluksi lyhyesti nykyistä perhe- ja parisuhdetutkimusta ja niitä pohdintoja, jotka suoraan tai epäsuoraan liittyvät miehen ja naisen suhteen tematiikkaan. Esittelen myös alustavasti hahmottelemani mallin miehen ja naisen suhteen jakautumisesta kahtia arkeen ja juhlaan; olen siinä miehen ja naisen suhteiden reaalityön lisäksi ottanut huomioon niiden fantasiatason, joka pornografiatutkimusta lukuun ottamatta on tutkimuksessa jäänyt varsin vähälle huomiolle.

Miehen ja naisen suhteeseen liittyviä sosiologia lähestymistapoja

”Korkeammilla kulttuuritasoilla ilmenevä monogamiaan palaava tendenssi taasen voidaan johtaa moninlaisista syistä. Sivistyskansojen miehiä eivät mitkään taikauskaiset käsitykset pidätä sukupuolilyhteydestä vaimojensa kanssa näiden raskauden aikana tai pitkän ajan kuluttua synnytyksestä. Suuri perhe ei ole enää avuksi olemassaolotistelussa, vaan sitä pidetään usein raskaana taakkana . . . Eroottinen tunne on käynyt jalostuneemmaksi ja sen takia kestävämmäksi. Henkisesti kehittynyt mies ei suinkaan pidä yksistään nuoruutta ja kauneutta naisen ainoina kiinnostavina ominaisuuksina, ja sitä paitsi on sivistyksestä ollut seurauksena, että naisellinen kauneus sen piirissä kestää kauemmin. Heikomman sukupuolen tunteita kohdellaan huomaavaisemmin, ja niitä syitä, joihin katsoen naiset itse haluavat polygyniaa, ei enää ole olemassa. Heidän saamansa parempi kasvatusta sekä muut nykyaikaisen sivistyksen luonteenpiirteet teke-

vät heille mahdolliseksi elää mukavasti, vaikka mies ei heitä elätäkään.

Onko monogamia tulevaisuudessa oleva ainoa tunnus-
tettu avioliittomuoto?” (Westermarck 1932, 220—221)

Monogaamista tulevaisuutta meille povasi antropologisen sosiologian klassikko Edvard Westermarck, joka omana aikanaan esitti moderneja ajatuksia avioliittoinstituution evoluutiosta asettaen sivistys- ja villikansojen avioliittomuodot tutkimuskohteina rinta rinnan, variaatioina samasta teemasta. Nykysosiologit tuntuvat taas pitävän kynsin hampain kiinni monogaamisen avioliittoinstituution lisäksi myös monogaamisesta parisuhteesta. Olisiko liian radikaalia odottaa, että modernissa sosiologisessa tutkimuksessa uskallettaisiin asettaa rinta rinnan vakituiset parisuhteet ja vapaat suhteet, variaatioina samasta teemasta, miehen ja naisen suhteesta?

Antropologinen traditio väistyi sosiologiassa II maailmansodan jälkeen amerikkalaisen sosiologian lyödessä läpi. Tutkimuskohteeksi nousi moderni yhteiskunta erityispiirteinen, ja käyttöön otettiin uudet empiiriset menetelmät. 1960-luvun puolivälissä virisi Suomessa muiden Pohjoismaiden tavoin keskustelu sukupuolirooleista. Suomessa äänitorvena toimi Yhdistys 9. Keskustelun kehittymisen myötä myös sosiologiassa alettiin tehdä *sukupuoliroolitutkimusta*, joka oli alku modernille perhe- ja parisuhdetutkimukselle. Pioneerina toimi Elina Haavio-Mannila teoksellaan ”Suomalainen nainen ja mies” (1968). Sukupuoliroolitutkimuksessa karotoitettiin amerikkalaisen sosiologian menetelmin niitä kysymyksenasetteluja, jotka olivat nousseet keskeisiksi Yhdistys 9:n piirissä, kuten muun muassa kysymyksiä naisten työssä käynnistä, lastenhoito-ongelmista, kotitöiden jakamisesta ja naisen kaksoisroolista.

1970-luvulla virisivät sosiologien keskuudessa *avioliiton parisuhde- ja avioerotutkimukset*. Mirja Tolkkio-Nikkonen selvitti avioliittoon aikovien ihmisten motiiveja, käsityksiä ja odotuksia avioliitosta ja näiden odotusten toteutumista (1974 & 1978). Kymmenen vuotta myöhemmin hän teki seurantatutkimuksen, jonka hän otsikoi kuvaavasti ”Kun ei odota ei kärsi, kun ei vaadi ei paljon pety” (1985). 1970-luvulla tutkittiin myös avioeroja ja uudelleen avioitumista (mm. Elovainio 1977).

1960-luvun sukupuoliroolikeskustelu ja 1970-luvun avioliiton parisuhdekeskustelu ovat edelleen voimakkaasti esillä suomalaisessa sosiologiassa. Vuonna 1984 ilmestynyt Elina Haavio-Mannilan, Riitta Jallinojan ja Harriet Strandellin kirjoittama ”Perhe, työ ja tunteet” jatkaa osittain 1960- ja 1970-luvun linjoilla. Riitta Jallinojan perheen historiallinen analyysi ja Harriet Strandellin elämänteko-

¹ Kirjoitus perustuu Sosiologipäivillä Tampereella 7. 3. 1986 pidettyyn alustukseen.

konaisuusnäkökulma työhön ja perheeseen esittävät jo kuitenkin uudenlaisiakin kysymyksenasetteluja.

Perhe ja parisuhde on sosiologisessa keskustelussa liitetty kiinteästi toisiinsa. Parisuhde onkin usein määritelty miehen ja naisen väliseksi suhteeksi avio- ja avioliitossa (mm. Tolkki-Nikkonen 1985, 1). Näin määriteltynä parisuhde ei kata muuta kuin miehen ja naisen suhteen vakiintuneimmat muodot, jotka suhteellisen stabiliteettinsa tähden lienevät tutkimuksellisesti helpoimpia mutta jotka eivät suinkaan kata miehen ja naisen suhteiden koko taivasta ja helvettiä. Perhe- ja parisuhdetutkimukset kantavat myös usein sisällään oletuksen siitä, että vakiintunut parisuhde on miehen ja naisen suhteiden päämäärä, jonka saavuttaminen johtaa muiden suhteiden vähenemiseen, jopa lakkaamiseen. Tutkimus ei myöskään ota huomioon sitä, että kaikki suhteet eivät suinkaan toteudu, vaan osa toimii fantasian tasolla ja on siitä huolimatta merkittäviä.

Miehen ja naisen välistä suhdetta koskevan tutkimuksen kehittäminen vaatii paitsi avointa keskustelua myös eri lähestymistapojen vuorovaikutusta. Esittelen seuraavassa lyhyesti niitä sosiologisia tutkimuksia, jotka ovat käsitelleet miehen ja naisen suhteen eri osa-alueita:

Elämäntapatutkimus, jossa erityisesti Matti Kortteinen esitti lähiötutkimuksessaan (1982) mielenkiintoisia havaintoja perheen siirtymisestä patriarkaatista peitettyyn matriarkaattiin.

Naistutkimus on asettanut naisen erityisyyden, naiseuden, keskeiseksi tutkimuskohteeksi. Keskeisiä aloja ovat olleet naishistorian rekonstruointi, naisten elämän antropologinen vertailu eri kulttuureissa ja naisen kokemusten hahmottaminen modernissa kulttuurissa. Viimeksi mainittua edustaa muun muassa Harriet Strandellin lisensiaattityö, jonka lyhennetty suomenkielinen versio on kirjassa "Perhe, työ ja tunteet".

Mieskeskustelu on Suomessa edelleen lapsen (pojan) kengissä ja pitkälti naiskeskustelun jatke ilman omia kysymyksenasetteluja miehuudesta lukuun ottamatta keskustelua herättänyttä analyysiä "Suomalainen humala valkokankaalla" (Falk & Sulkunen 1980). Vuonna 1985 ilmestyi artikkelikokoelma "Miehen mallit", joka kuvastaa keskustelun hajanaisuutta, mutta esittää joitakin kiinnostavia typologioita, kuten machon ja don Juanin miehen malleana (Helminen & Hurri 1985).

Alkoholitutkimuksen piirissä ovat miehen ja naisen suhteet olleet usein suoraan tai epäsuoraan tutkimuksen kohteina. Onhan viina suomalaisessa kulttuurissa usein se kolmas pyörä. Tuore esimerkki on lähiöravintolatutkimus, jossa miesten ja naisten

väliset suhteet ovat keskeisenä teemana ainakin naisten kirjoittamissa luvuissa (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985).

Rakkaustutkimus leimahti pienelle liekille italialaisen Francesco Alberonin "Rakastuminen"-teoksen ilmestymisen, kääntämisen (1984) ja maestron Suomen-vierailun myötä. Suomalaista rakkauskeskustelua vauhditti Riitta Jallinoja artikkelillaan "Rakkauden kolmet kasvot" (1984), jossa hän esittelee kolme erilaista rakkauskäsitystä: puritaanisen aviokauden, hävyttömän vapauden donjuanismin ja mystisen intohimon eli romanttisen rakkauden.

Sukupuolielämän tutkimuksen peruskartoituksen pyrkivät tekemään vuonna 1974 Kai Sievers, Osmo Koskelainen ja Kimmo Leppo teoksellaan "Suomalaisten sukupuolielämä". Tutkimuksen tiukan strukturoidun luonteen vuoksi se lienee kartoittanut lähinnä osa-alueita koko seksuaalisuuden kentästä ja käytännöstä. Opiskelijoiden sukupuolimoraalia kartoitti pro gradu -työssään Osmo Kontula (1984). Tulokset jäivät kuitenkin melko kliinisiksi.

Ruumiillisuustutkimus on hahmottanut ihmisruumiin historiallisia kohtaloita, ruumiillisuutta transgression (rajojen ylittämisen) muotona ja aistillisuuden tyyssijana (Falk 1984). Falk pysyttelee ruumiillisuustutkimuksissaan hyvin abstraktilla tasolla ilman viittauksia ruumiillisuuden ja aistillisuuden käytäntöihin, joita esimerkiksi Michel Foucault (1984) käyttää runsaasti esitellessään muun muassa antiikin poikarakkauden nautinnolla tyylytelyä.

Pornografiatutkimus on Suomessa vasta esileikin asteella. Sari Näre esitti pro gradu -työssään mallin pornografiassa käytetyistä arkkityypeistä, jotka jäsentävät kollektiivista alitajuntaa (Näre 1986). Pasi Falk (1985) puolestaan analysoi pornografiaa esteettisten koodien kehityksen ja silmän nautinnon logiikan pohjalta.

Sosiologian ulkopuolella on kehittynyt lähestymistapoja, jotka ovat saaneet vaikutteita sosiologialta ja myös antaneet niitä. 1970- ja 1980-luvun vaihteessa herättivät keskustelua Juha Nummisen toimittamat ns. tunnustuskirjat "Minä keski-ikäinen mies" ja "Sinä kypsä nainen" (1979 & 1980). Samaan aikaan ilmestyi myös Ritva Forslundin ja Anneli Mäkisen "Olen naimaton nainen" (1980). Kirjoissa toistuu malli, jossa vakituinen parisuhteen lisäksi etsitään muita suhteita. Erityisen korostunut tämä on Nummisen toimittamassa keski-ikäisen miehen tilityksessä, jossa malli on niin korostettu, että lukijalle herää epäily siitä, että osa tilityksistä tapahtuu fantasian eikä niinkään todellisuuden tasolla.

Vuonna 1986 on lähtenyt liikkeelle myös kansanterveys- ja raittiusjärjestöjen "*Mies 2000*" -projekti,

joka liittyy Maailman terveysjärjestön ”Terveyttä kaikille vuoteen 2000 mennessä” -projektiin. Projektilla on ollut massiivinen tiedotuskampanja, jossa on hyödynnetty saatavilla olevaa sosiologista miestä, perhettä ja parisuhdetta koskevaa tutkimusta. Ehkä sosiologisesta painolastista johtuen Mies 2000 ei oikein maistu mieheltä, vaan epämääräiseltä roolikasauimalta, jolle ovat 1980-luvun puolivälissä siirtyneet 1960-luvun naisen kaksoisrooli-ongelmat. Ilmiönä ”Mies 2000” -projekti on kuitenkin mielenkiintoinen, ja se tuottaa runsaasti sosiologisesti kiinnostavaa materiaalia, niin projektin omaa materiaalia kuin sen saamaa palautetta, jota voitaisiin mahdollisesti hyödyntää tulevaisuudessa niin miehen, naisen kuin miehen ja naisen suhteen tutkimuksessa.

*Miehen ja naisen suhteen arki ja juhla:
perhe ja parisuhde ja/vai perse ja pari suhdetta*

Tutustuessani edellä esittelemiini miehen ja naisen suhdetta käsitteleviin lähestymistapoihin kiinnitin huomiota siihen, että niiden luoma kuva miehen ja naisen suhteesta on hyvin erilainen, aivan kuin kyse olisi eri heimoista eikä suinkaan samoista suomalaisista miehistä ja naisista. Tai ehkä kyse on siitä, että niissä kuvataan miehen ja naisen suhteiden eri puolia ottamatta huomioon niiden välisiä kytkeviä. Tämän pohjalta kehitelin miehen ja naisen suhteen arjesta ja juhlasta mallin, joka pyrkii kattamaan kokonaisvaltaisesti miehen ja naisen suhteen eri puolet ja ulottuvuudet.

Työnimeä ”Perhe ja parisuhde vai perse ja pari suhdetta” ei pidä tulkita konkreettisesti, vaan käsittelee se lähinnä heuristisena mallina, jonka avulla voidaan lähestyä miehen ja naisen suhteen arkea ja juhlaa. Miehen ja naisen suhteissa tapahtuu liikettä, niin että esimerkiksi vakituudesta parisuhdesta liikutaan välillä vapaissa suhteissa. Liikettä saattaa tapahtua myös saman suhteen sisällä.

Miehen ja naisen suhteiden kaksijakoinen hahmottuminen arjen ja juhlan avulla mahdollistaa laajan perspektiivin hyväksikäytön, jolloin voidaan ottaa huomioon miehen ja naisen suhteiden konkreettisten käytäntöjen lisäksi suhteen perusdynamikkaa, suhde aikaan, toteutumistila, todellisuustaso, rakkauskäsitys, suhde seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen. Näiden tarkemmat sisällöt jäävät tässä alustavassa hahmotelmassa vielä käsittelemättä.

Olen tässä mallissa pyrkinyt ottamaan huomioon miehen ja naisen suhteiden liikkumisen sekä reaali-että fantasiatasolla. Fantasiatason hahmottamisessa pidän tärkeänä huomion kiinnittämistä siihen, että osa miehen ja naisen suhteista ei koskaan

Kaavio 1. Miehen ja naisen suhteen arki ja juhla

	miehen ja naiset suhteet	
	”perhe ja parisuhde”	”perse ja parisuhdetta”
sfääri	arki	juhla
dynamiikka	stabiliteetti	transgressio
aika	suunniteltu tulevaisuus	ikuinen nykyyhetki
tila	normaalitila (koti, perhe, työ)	poikkeustila (loma, kapakka, seminaarit)
todellisuus	reaalinen	1) reaalinen 2) fantasia
miehen ja naisen suhde	vakituinen parisuhde	vapaa suhde
partneri	kumppani	kiimainen nainen/ kiihkeä mies
rakkauskäsitys	puritaaninen aviorakkaus	1) donjuanismi 2) intohimoinen rakkaus
seksuaalisuus	tyydytetty	kylymätön
ruumiillisuus	tarpeen logiikka	halun ja nautinnon logiikka

toteudu, oli suhde sitten mahdollinen tai mahdoton, kuten on kyse ”tirkistelijän” suhteesta pornografiaan. Reaali- ja fantasiatason välinen raja on tietenkin myös ongelmallinen, koska on vaikea määrittää, missä niiden välinen raja kulkee. Onko esimerkiksi miesten ja naisten välinen eroottinen jännite reaalista vai fantasiaa vaiko mahdollisesti niiden ihanaa yhtymistä?

Kirjallisuus

- Alberoni, Francesco: Rakastuminen. Helsinki 1984
 Elovainio, Päivi: Why people get divorces. Väestötutkimuksen vuosikirja XV, 1977
 Falk, Pasi: Kuuma katse eli lyhyt johdatus pornologiaan. Filmihullu 1985: 3—4
 Falk, Pasi: Ruumiillisuuden historialliset kohtalot I ja II. Tiede & edistys 9 (1984): 2 & 3, 116—125 & 203—214
 Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Suomalainen humala

valkokankaalla. Suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sociologia* 17 (1980): 4, 257—270

Forslund, Ritva & Mäkinen, Anneli: Olen naimaton nainen. Espoo 1980

Foucault, Michel: Nautintojen käyttö ja minätekniikat. *Tiede & edistys* 9 (1984): 4, 248—261

Haavio-Mannila, Elina: Suomalainen nainen ja mies. Porvoo 1968

Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet. Juva 1984

Helminen, Seppo & Hurri, Merja (toim.): Miehen mallit. Helsinki 1985

Jallinoja, Riitta: Rakkauden kolmet kasvot. *Tiede & edistys* 9 (1984): 2, 105—115

Kontula, Osmo: Helsingin yliopiston opiskelijoiden sukupuolimoraali. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitos, 1984

Kortteinen, Matti: Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki 1982

Numminen, Juha: Minä keski-ikäinen mies. Porvoo 1979

Numminen, Juha: Sinä kypsä nainen. Porvoo 1980

Näre, Sari: Kiimaisen naisen arkkityyppi ja myytti miestenlehdissä. Jungilaisen arkkityyppiteorian ja strukturalistisen myyttianalyysin käyttöyhteyttä etsimässä. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston psykologian laitos, 1986

Sievers, Kai & Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo: Suomalaisen sukupuolielämä. Porvoo 1974

Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja: Lähiöravintola. Helsinki 1985

Tolkki-Nikkonen, Mirja: Avioliiton ensimmäinen vuosi. *Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 92*, 1978

Tolkki-Nikkonen, Mirja: Koti on naisen maailma, maailma on miehen koti. *Research reports 8*. University of Tampere: Institutes of Sociology and Social Psychology, 1974

Tolkki-Nikkonen, Mirja: Kun ei odota ei kärsi, kun ei vaadi ei paljon pety. *Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 191*, 1985

Westermarck, Edvard: Avioliiton historia. Porvoo 1932.

Eeva Pyörälä

Paternalismi vai liberalismi?

Helsinkiläisfilosofi Heta Häyry on pohdiskellut mielenkiintoisella tavalla paternalismin olemusta eräässä käsikirjoituksessaan (H. Häyry 1986). Häyryn *paternalismi* voidaan luonnehtia sellaiseksi asenteeksi ja suhtautumistavaksi, jonka mukaan ihmisten omia toivomuksia ei aina pidä kunnioittaa, koska ihmiset eivät aina tiedä, mikä on hyväksi heille. Tämän asenteen pohjalta on löydettävissä se yleinen idea, että ”ihmisen hyvä” (good of man) on

jotakin objektiivisesti annettua ja toisinaan vastakaista ihmisten toivomuksille ja päähänpistoille.

Liberalistinen traditio lähtee siitä, että ihmisten toivomuksia ja sitä, mikä on hyvää heille, ei voida ollenkaan erottaa toisistaan. Mutta liberalistitkin myöntävät, että ihmiset eivät aina tiedä, mikä menettelytapa ja toiminta on heille hyväksi erityisessä tilanteessa. Ilmeinen syy siihen on se, että ihmiset eivät aina tiedä sitä, mikä heidän pitäisi tietää (tiedon puute), eivätkä aina osaa käyttää tietojaan asianmukaisella tavalla. Myös heidän tilanteeseen liittyvä informaationsa voi olla riittämätöntä tai heidän ajatuksenjuoksussaan voi olla jotain vikaa. Heta Häyry on kutsunut tällaista liberalistista ajattelutapaa *heikoksi paternalismiksi*. Sitä ei ehkä voida pitää paternalismina lainkaan, koska sen tarkoituksena on ainoastaan varjella ihmisten todellisia toivomuksia ja haluja (wishes) heidän tilapäisen tietämättömyytensä ja mielensä epävakaisuuden varalta. Siis ainakin joskus on varjeltava ihmisten todellisia toiveita heidän näennäisiltä toivomuksiltaan. Liberalistisen näkemyksen lähtökohta on kuitenkin se, että ihmisten toivomuksia ja haluja ja sitä, mikä on hyvää heille, ei voida erottaa toisistaan. Tämä muistettakoon.

Vahva paternalismi (varsinainen paternalismi) ei pysähdy tähän. Se ilmoittaa, että mitä tahansa ihmisten toivomukset ja halut ovat ja kuinka tahansa informoituja ja perusteellisesti pohdittuja ne näyttävätkin olevan, niin ei ole mitään ehdotonta syytä kunnioittaa niitä, elleivät ne ole ihmisille itselleen hyväksi. Lähtökohta on siis se, että ihmisen hyvä on jotakin objektiivisesti annettua ja toisinaan ihmisten toivomuksille ja haluille vastakaista.

Yhteiskunnallinen paternalismi Suomessa

On aika siirtyä filosofiasta käytäntöön. On kysyttävä, kuka päättää, mikä on ihmisille hyväksi. Kysymys on tärkeä, ellei ihmisten omille toivomuksille anneta suurta arvoa. Vastaus kuuluu: asian tuntijat. Mutta ennen kuin jatkamme tästä, on syytä pohtia suomalaisen yhteiskunnan paternalismia. Pääsihteeri Tapani Sarvanti on vertaillut mielenkiintoisella tavalla Tanskan ja Suomen yhteiskunnallista kontrollitoimintaa (Sarvanti 1984). Sarvanti jakaa yhteiskunnan kontrollitoiminnan *primaarikontrolliin* ja *sekundaarikontrolliin*. Sarvanti toteaa aivan oikein, että jako heijastaa myös erilaista ihmiskuvaa.

Primaarikontrollissa painotetaan ihmisen rationaalisuutta, sisältäpäin ohjautuvuutta sekä kykyä ja oikeutta itsemääräämiseen. Sekundaarikontrollissa vastaavasti ei siinä määrin uskota yksilön tah-